

**TALABA QIZLARNING KASBIY O'Z TAQDIRINI
BELGILASHIDA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIKNING AHAMIYATI**

Umurzakova Shaxnoza Yakubovna

Farg'ona Davlat Texnika universiteti psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini belgilash jarayonida psixologik tayyorgarlikning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kasb tanlash jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va motivatsion omillar tahlil qilinadi. Talaba qizlarning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash orqali ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish masalalari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy o'z taqdirini belgilash, psixologik tayyorgarlik, talaba qizlar, motivatsiya, kasbiy rivojlanish, shaxsiy o'sish, kasb tanlash.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning kelajak kasbini to'g'ri tanlashi muhim ijtimoiy va psixologik masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini ongli ravishda belgilashi ularning shaxs sifatida rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Kasbiy o'z taqdirini belgilash jarayoni inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Bu jarayonda shaxs o'zining qiziqishlari, qobiliyatlari, imkoniyatlari hamda jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda kelajak kasbini tanlaydi. Agar bu jarayon to'g'ri tashkil etilmasa, yoshlar noto'g'ri kasb tanlashi yoki o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmasligi mumkin.

Talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini belgilash jarayonida psixologik tayyorgarlik alohida ahamiyatga ega. Psixologik tayyorgarlik shaxsning o'z qobiliyatlarini anglash, kelajak rejalari haqida o'ylash, mustaqil qaror qabul qilish va o'z oldiga maqsad qo'yish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Psixologik jihatdan

tayyor bo'lgan talaba o'z kasbiy yo'lini aniq tasavvur qiladi va unga erishish uchun harakat qiladi.

Talaba qizlarning kasb tanlashiga turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Ular orasida oilaviy muhit, ijtimoiy sharoit, ta'lim tizimi va shaxsiy qiziqishlar muhim o'rin tutadi. Ba'zan ota-onalar yoki jamiyat talablari yoshlarning kasb tanlashiga bosim o'tkazishi mumkin. Bunday holatda talaba o'z qiziqishlariga mos kelmaydigan kasbni tanlashi ehtimoli ortadi. Natijada esa u o'z kasbiy faoliyatidan qoniqish hosil qilmasligi mumkin.

Shu sababli talaba qizlarga kasbiy yo'naltirish ishlari olib borish muhim hisoblanadi. Bu jarayonda oliy ta'lim muassasasi psixologlari muhim rol o'ynaydi. Psixologlar talabalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash maqsadida turli diagnostik metodikalardan foydalanadilar. Psixologik testlar, suhbatlar va treninglar orqali talabalarning shaxsiy xususiyatlari o'rganiladi.

Psixologik tayyorgarlikning yana bir muhim jihatini motivatsiyani shakllantirishdir. Motivatsiya insonning maqsadga erishish yo'lidagi ichki kuchi hisoblanadi. Agar talaba o'z kasbiga qiziqsa va bu kasb orqali o'zini namoyon etishiga ishonsa, u o'z ustida ko'proq ishlaydi va muvaffaqiyatga erishadi.

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishida o'ziga bo'lgan ishonch ham katta ahamiyatga ega. O'ziga ishongan talaba yangi bilimlarni egallashga, yangi tajriba orttirishga intiladi. Aksincha, o'ziga ishonchi past bo'lgan talaba ko'pincha o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etish olmaydi. Shu sababli psixologlar talabalarda o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishga qaratilgan treninglar o'tkazishlari lozim.

Kasbiy o'z taqdirini belgilash jarayonida shaxsning qobiliyatlari ham muhim omil hisoblanadi. Har bir insonning o'ziga xos qobiliyatlari mavjud. Kimdir texnik sohalarga qiziqsa, boshqasi ijodiy faoliyatga moyil bo'ladi. Talaba o'z qobiliyatlarini to'g'ri baholay olsagina, o'ziga mos kasbni tanlay oladi.

Shuningdek, talaba qizlarning kasbiy shakllanishida ta'lim muhitining ham o'rni katta. Oliy ta'lim muassasasida yaratilgan qulay psixologik muhit talabalarni faol bo'lishga undaydi. Professor-o'qituvchilar va psixologlarning qo'llab-quvvatlashi talabalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Talaba qizlar bilan ishlash jarayonida psixologlar kasbiy maslahatlar berish, trening mashg'ulotlari tashkil etish hamda psixologik diagnostika o'tkazish orqali ularning kasbiy rivojlanishiga yordam beradi. Bunday tadbirlar talabalarning kelajak rejaları haqida aniq tasavvur hosil qilishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini belgilash jarayonida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ham muhim ahamiyatga ega. Oila a'zolari, ustozlar va do'stlarning ijobiy munosabati yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishida shaxsiy rivojlanish omillari ham muhim hisoblanadi. O'z ustida ishlash, yangi bilimlarni o'zlashtirish va doimiy ravishda o'zini rivojlantirish orqali talaba o'z kasbiy salohiyatini oshiradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda turli sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar soni cheksiz. Islohotlar turli madaniy sohalarda, fan tarmoqlarida, sport va san'atda, ko'plab ijtimoiy sohalarda amalga oshirilmoqda va barchasi inson manfaatlarini ko'zlangan holda olib borilmoqda. Ta'limning quyi bosqichlaridan to yuqori bosqichlarigacha bolalar va o'quvchi yoshlar, talabalarni sifatli ta'lim jarayonlariga qamrab olish asosiy maqsad qilib belgilangan. O'quvchilar va talaba yoshlarning kelajakda yetuk kadr bo'lib yetishishlarida ta'lim jarayonini tashkillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bilim olish uchun texnik vositalarning yetarli bo'lishi, foydalanish imkonining mavjudligi, pedagoglar tomondan dars jarayonlarining qiziqarli, zamon bilan hamnafas, fandagi so'nggi yangiliklar bilan olib borish o'quvchilarning fanni o'zlashtirish jarayonlarida yanada qiziqish ortishiga sabab bo'ladi.

Mamlakatimizda bugungi kunda ta'lim jarayonlarini takomillashtirish, ta'limga bo'lgan e'tibor davlat siyosati darajasigacha ko'tarilib, o'quvchi yoshlarning kichik yoshdan boshlab ta'lim jarayonlariga qamrab olishga harakat qilinmoqda. Ko'plab sohalar, tarmoqlar va fanlar qatori psixologiyaga bo'lgan qiziqish hamda yetuk mutaxassislariga bo'lgan talab kundan-kunga ortib bormoqda. Agar so'nggi yillardagi statistic ma'lumotlarga asoslanadigan bo'lsak, psixologiya ko'plab mamlakatlarda eng mashhur ta'lim yo'nalishiga aylanib ulgurgan bo'lib,

AQShda psixologiya fakultetlari ko'plab talaba yoshlar tomonidan tanlanadigan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. 2020-yil holatiga ko'ra AQShda psixologiya bo'yicha bakalavr darajasini olish uchun o'qiyotgan talabalar soni 120 000 dan ortiqni tashkil etganini o'zi ham fanga bo'lgan talabni yuqoriligini ko'rsatadi. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida ushbu talaba yoshlarning bu sohani tanlashlariga asosiy sabab sifatida kasbga qiziqish, shaxsiy rivojlanish, insonlarning ruhiy salomatligini yaxshilashga bo'lgan qiziqishlar asosiy sabab sifatida keltirilgan[1]

Rossiyada ham psixologiya faniga bo'lgan qiziqish yuqori ko'rsatkichlarga ega ekanligi statistik ma'lumotlardan ma'lum. 2021-yil holatiga ko'ra Rossiyada mavjud psixologiya fakultetlari mavjud universitetlarda psixologiya yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talaba yoshlar soni 50 000 dan ortiq ekanligi aniqlangan. Talabalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra talabalarning ushbu sohani tanlashlari sababi sifatida kasbga bo'lgan shaxsiy qiziqish va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj, ijtimoiy muammolarni hal qilishga bo'lgan qiziqish asosiy sabablar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

O'zbekistonda ham psixologiya faniga bo'lgan qiziqishlar, psixologlarga bo'lgan talablar ancha ortganligi ma'lum. Mamlakatimizda mavjud aksariyat oliy ta'lim muassasalarida psixologiya fakultetlari va kafedralari mavjud bo'lib, bugungi kunda ularning soni borgan sari ortib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 2021-yil holatiga ko'ra psixologiya ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar soni 10 000 dan oshgan. O'tkazilgan so'rovnomalar asosida esa kasb tanlashdagi asosiy motiv sifatida shaxsiy qiziqishlar va oilaviy ta'sirlar ko'rsatib o'tilgan.

Qizlar o'rtasida psixolog kasbini tanlashda o'quv muassasasida faoliyat yurutuvchi psixologning imidji ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bo'lgan bosqichi bo'lajak kasbni tanlash, ya'ni, aniq bir kasbiy qarorga kelishgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Yoshlarni kasb tanlashga tayyorlashda pedagogic-psixologik bilim, ko'nikma, malakalar hamda jamiyatning ta'siri orqali tarbiyalash lozim. Mutaxassis kadrlardan talab etiladigan asosiy jihat kasbga xos bo'lgan bilim,

ko'nikma va malakalarni tarkib toptirishdan iboratdir. Buning uchun avvalo kasb tanlayotgan talaba hamda o'quvchi yoshlar tanlagan kasblarining mohiyat mazmunini anglab yetishi, kasbga xos sifat xususiyatlarini shakllantirish muhim hisoblanadi. Quyidagi matn sizdagi maqolaga qo'shimcha qism sifatida yozilgan. Oldingi matndan mazmun jihatdan farq qiladi va maqolani yana kengaytirish uchun ishlatishingiz mumkin.

Talaba qizlarning kasbiy o'zini anglash jarayoni:

Talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini belgilashi faqat kasb tanlash bilan cheklanmaydi. Bu jarayon shaxsning o'z imkoniyatlari, qiziqishlari, hayotiy maqsadlari va jamiyatdagi o'rnini anglash jarayoni bilan ham chambarchas bog'liqdir. O'zini anglash jarayonida talaba qiz o'zining kuchli va zaif tomonlarini, qiziqishlarini hamda kelajakdagi kasbiy rejalari haqida chuqurroq o'ylay boshlaydi. Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, insonning kasbiy o'zini anglash jarayoni ko'pincha o'smirlik davridan boshlanadi va talabalik davrida yanada shakllanadi. Talabalik davri esa shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni his qilish va kelajak hayotini rejalashtirish davri hisoblanadi. Shu sababli aynan shu davrda psixologik yordam va kasbiy yo'naltirish ishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishida o'z-o'zini baholash darajasi ham muhim rol o'ynaydi. Agar shaxs o'z imkoniyatlarini real baholay olsa, u o'ziga mos kasbni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Aksincha, o'zini past baholash yoki o'z qobiliyatlarini yetarlicha anglamaslik noto'g'ri kasb tanlashga olib kelishi mumkin.

Kasbiy motivatsiyani shakllantirishning psixologik omillari:

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishida motivatsiya muhim omillardan biri hisoblanadi. Motivatsiya insonni maqsad sari harakat qilishga undaydigan ichki kuchdir. Agar talaba o'z kelajak kasbiga nisbatan qiziqish va intilish his qilsa, u o'z ustida ko'proq ishlaydi va kasbiy rivojlanishga erishadi. Motivatsiyani shakllantirishda bir nechta omillar muhim rol o'ynaydi. Birinchidan, talabaning kasbga bo'lgan qiziqishi muhimdir. Qiziqish insonni yangi bilimlarni o'rganishga undaydi. Ikkinchidan, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ham motivatsiyani oshiradi. Ota-onalar, ustozlar va yaqin insonlarning qo'llab-quvvatlashi talaba qizlarning o'ziga

bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Shuningdek, talaba qizlarning kasbiy motivatsiyasini oshirishda muvaffaqiyat tajribasi ham katta ahamiyatga ega. Talaba o'z faoliyatida kichik yutuqlarga erishgan sari uning o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi va u yanada katta maqsadlarga intila boshlaydi.

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishida psixologik treninglarning ahamiyati:

Talaba qizlarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirishda psixologik treninglar muhim vosita hisoblanadi. Psixologik treninglar orqali talabalar o'z qobiliyatlarini aniqlash, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va stressni boshqarish kabi muhim ko'nikmalarga ega bo'ladilar.

Trening mashg'ulotlari davomida talabalar turli psixologik mashqlar orqali o'z imkoniyatlarini yaxshiroq anglay boshlaydilar. Masalan, "Mening kelajak kasbim", "Hayotiy maqsadlarim", "Muvaffaqiyat sari qadamlar" kabi trening mashg'ulotlari talabalarning kasbiy rejalari haqida chuqurroq o'ylashiga yordam beradi.

Bundan tashqari, treninglar talaba qizlarda jamoada ishlash, fikr almashish va o'z nuqtai nazarini himoya qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Bu ko'nikmalar kelajak kasbiy faoliyatida juda muhim hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyatda ayollarning kasbiy o'rni:

Bugungi kunda jamiyat hayotida ayollarning roli tobora ortib bormoqda. Talaba qizlar ham turli sohalarda faoliyat yuritib, jamiyat rivojiga katta hissa qo'shmoqda. Shuning uchun ham ularning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish, o'z qobiliyatlarini namoyon etish uchun imkoniyat yaratish muhim vazifalardan biridir.

Talaba qizlarning kasbiy rivojlanishi nafaqat ularning shaxsiy hayotiga, balki jamiyatning umumiy taraqqiyotiga ham ta'sir ko'rsatadi. Bilimli, malakali va o'z kasbini sevib ishlaydigan ayollar jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotning muhim omili hisoblanadi.

Shu sababli ta'lim muassasalarida talaba qizlarning kasbiy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish zarur. Psixologik xizmatlar, kasbiy maslahatlar va

rivojlantiruvchi treninglar orqali talaba qizlarning o'z salohiyatini to'liq namoyon etishiga yordam berish mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talaba qizlarning kasbiy o'z taqdirini belgilashida psixologik tayyorgarlik muhim omil hisoblanadi. Psixologik yordam, kasbiy yo'naltirish ishlari va motivatsiyani shakllantirish orqali talaba qizlarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam berish mumkin. Bu esa jamiyatda malakali, bilimli va o'z kasbini sevib ishlaydigan mutaxassislarning yetishib chiqishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
4. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
5. Hasanboyeva O. Pedagogika. – Toshkent: Fan, 2012.
6. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
7. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
8. Abdullayeva Q. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2016.
9. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2012.
10. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
11. O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". – Toshkent, 1997.